

Українська державна академія залізничного транспорту

Куркін Артем Миколайович

УДК 351.711

**Управління державними корпоративними правами в акціонерних
товариствах залізничного комплексу**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному університеті радіоелектроніки, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник доктор технічних наук, професор
Тимофєєв Володимир Олександрович,
Харківський національний університет
радіоелектроніки,
завідувач кафедри економічної кібернетики;

Офіційні опоненти доктор економічних наук, професор
Соболев Володимир Михайлович,
Харківський національний університет
ім. В.Н. Каразіна,
завідувач кафедри статистики, обліку та аудиту;

кандидат економічних наук, доцент
Попов Олександр Євгенович,
Харківський національний економічний університет,
доцент кафедри економіки і оцінки майна
підприємств

Захист відбудеться «5» березня 2010 р. о 15:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.820.05 Української державної академії залізничного транспорту за адресою: 61050, м. Харків, майдан Фейєрбаха, 7, ауд. 3.501.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Української державної академії залізничного транспорту за адресою: 61050, м. Харків, майдан Фейєрбаха, 7, ауд.2.209.

Автореферат розісланий «4» лютого 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Чорнобровка

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертації. Корпоратизація та приватизація об'єктів державної власності в ході ринкової трансформації національної економіки обумовили становлення в Україні великої групи корпоративних підприємств, до складу якої на початку 2009 року, зокрема, входило 30696 відкритих і закритих акціонерних товариств (ВАТ і ЗАТ

Проте навіть до нинішнього часу держава залишається власником величезної кількості пакетів акцій в різних акціонерних товариствах (АТ). На початку 2009 року на обліку в Реєстрі корпоративних прав держави, що ведеться Фондом державного майна України (ФДМУ), знаходилося 811 господарських товариств (ВАТ і ЗАТ, національних акціонерних і державних холдингових компаній – НАК і ДХК, товариств з обмеженою відповідальністю), у статутному капіталі яких була присутня державна частка участі. При цьому в 324 товариствах (39,95% від загальної кількості) частка державних корпоративних прав (ДКП) у статутному капіталі перевищувала 50% (у т.ч. – в 172 товариствах, або у 21,21% від загальної кількості, частка ДКП становила 100%).

Доцільність збереження у державній власності вагомих обсягів пакетів ДКП у значній кількості АТ, що здійснюють різні види економічної діяльності, обумовлюється низкою причин, пов'язаних як із дотриманням вимог забезпечення належного виконання широкого кола основних функцій держави, так і з необхідністю подальшої активізації та поглиблення процесів структурно-інноваційних трансформацій та ринкового реформування національної економіки. Складність проблеми ефективного розпорядження великим обсягом часток державної участі у статутних фондах АТ додатково посилюється через наявність широкого кола особливостей, притаманних саме для акціонерної форми організації господарської діяльності, що неодмінно мають бути враховані в процесі розбудови цілісної системи управління ДКП.

Вивчення теоретичних та практичних аспектів корпоративного управління АТ, забезпечення дотримання прав та захисту інтересів учасників корпоративних відносин (у т.ч. – держави як акціонера), запобігання загостренню конфліктів між акціонерами здійснювалося у наукових трудах багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як А. Воронкова, Д. Гололобов, Я. Грітанс, В. Гриньова, В. Гурєєв, О. Дубовицька, В. Євтушевський, О. Кібенко, Г. Козаченко, Г. Назарова, О. Осинівський, О. Осипенко, Ю. Петруня, О. Поважний, Н. Рудик, В. Соколов, І. Шиткіна, О. Щербина та ін. Проблеми розбудови ефективного механізму розпорядження державними корпоративними правами у постприватизаційний період розглядалися у наукових трудах О. Аузана, В. Віноградова, В. Кошкіна, С. Перегудова, О. Попова, М. Чечетова та ін. Проте навіть до цього часу шляхи вирішення деяких важливих проблем розбудови цілісної системи управління корпоративними правами держави не дістали належного наукового обґрунтування, зокрема у сферах організаційно-економічного забезпечення представництва інтересів держави як акціонера у АТ, оцінки ефективності

управління ДКП, забезпечення державної підтримки акціонованих підприємств у постприватизаційний період та ін. Іншим важливим завданням, яке тільки має бути вирішено в процесі формування системи управління ДКП, є досягнення оптимального балансу між, з одного боку, вирішенням соціальних проблем, поповненням державного бюджету та, з іншого боку, із забезпеченням достатнього рівня ефективності управління АТ, в яких міститься частка державної власності, підтримкою високих темпів економічного зростання тощо.

Крім того, в умовах нагальної необхідності поглиблення процесів ринкової трансформації, демонополізації та утворення конкурентного середовища господарювання, акціонування залишається одним з найважливіших напрямків підвищення ефективності функціонування державного сектору національної економіки. Так, саме корпоративізації підприємств залізничного комплексу України сприятиме утворенню належних передумов для вирішення головних завдань реформування галузі, таких як розмежування повноважень із державного регулювання та господарських функцій, відділення перевізних операцій від виконання інфраструктурних завдань, залучення емісійних джерел інвестиційних ресурсів, необхідних для фінансування розвитку залізничного транспорту та ін. З цієї точки зору, механізм управління державними корпоративними правами, функціонування якого на цей час вже охоплює достатньо велику кількість АТ з частками ДКП, має обов'язково бути зорієнтований на використання в процесі подальшого реформування залізничного комплексу України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний в дисертації напрямок досліджень відповідає тематичній спрямованості наукових розробок Харківського національного університету радіоелектроніки та входить до переліку найважливіших робіт з означеного напрямку МОН України, що провадилися при виконанні держбюджетної науково-дослідної роботи за темою «Організаційно-економічне забезпечення управління ефективністю та конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання» (номер державної реєстрації 0108U001966).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та розробка методичних засад ефективного управління державними корпоративними правами в акціонерних товариствах, утворених в процесі роздержавлення та ринкового реформування залізничного комплексу України. Розкриття поставленої мети зумовило формулювання та вирішення таких завдань:

на засадах дослідження передумов виникнення корпоративних відносин у АТ розширити характеристику ролі держави у корпоративному управлінні;

дати теоретичне обґрунтування складу та змісту завдань, функцій, форм і методів участі держави як акціонера в управлінні акціонерними товариствами;

дослідити фактори розбудови корпоративних відносин та корпоративного управління в Україні;

встановити шляхи підвищення ефективності забезпечення представництва інтересів держави у акціонерних товариствах залізничного комплексу;

розробити організаційно-методичне забезпечення формування системи

управління державними корпоративними правами в акціонерному товаристві;
 обґрунтувати методичні підходи до оцінки ефективності управління державними корпоративними правами у акціонерних товариствах.

Об'єкт дослідження – державні корпоративні права в акціонерних товариствах залізничного комплексу України.

Предмет дослідження – теоретико-методичні засади удосконалення стратегічного управління та поточного розпорядження державними корпоративними правами в акціонерних товариствах залізничного комплексу України.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дисертації є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з проблем державного регулювання розвитку корпоративного сектору економіки та корпоративного управління у АТ.

Для досягнення поставленої мети в роботі використовувалися такі методи дослідження: *монографічний і теоретичне узагальнення* – для вивчення теоретичних засад корпоративного управління та регулювання корпоративного розвитку акціонерних товариств; *абстрагування, аналізу і синтезу, індукції та дедукції* – для визначення складу та характеру дії факторів розбудови корпоративних відносин в процесі реформування залізничного комплексу України; *статистичного й техніко-економічного аналізу* – для дослідження фінансово-економічного стану акціонерних товариств залізничного комплексу та встановлення передумов подальшого реформування галузі; *графічний* – для наочного зображення і схематичного представлення теоретичного матеріалу дисертаційного дослідження; *метод експертної оцінки* – для визначення пріоритетів управління державними корпоративними правами у АТ.

Інформаційною базою дослідження стали законодавчі та нормативні акти з найважливіших питань організації та регулювання корпоративних відносин у акціонерних товариствах в постприватизаційний період, офіційні статистичні матеріали й звітні дані вітчизняних АТ залізничного комплексу.

Наукова новизна результатів дослідження, отриманих особисто дисертантом, полягає в такому:

удосконалено:

- послідовність кадрового забезпечення управління державними корпоративними правами у АТ, що передбачає виконання низки складних управлінських завдань (планування й підбору кандидатів, навчання та підвищення кваліфікації кадрів, оцінки управлінської діяльності, мотивації та стимулювання представників, підготовки та перепідготовки кадрів), зміст та особливості вирішення яких, на відміну від існуючих підходів, визначаються пріоритетами держави в сфері володіння та розпорядження ДКП та вибором способів розпорядження державними корпоративними правами;

- методичний підхід щодо оцінки результативності управління державними корпоративними правами, як процесу визначення ступеню використання уповноваженими державою особами повноважень і можливостей, що надаються

через володіння державою частками корпоративних прав у АТ, щодо досягнення задалегідь встановлених цілей у сфері реалізації загальнодержавних функцій на ґрунті якісного виконання зазначеними уповноваженими особами покладених на них управлінських та представницьких обов'язків;

- теоретичне обґрунтування принципів формування, структури та послідовності організаційної побудови системи управління державними корпоративними правами, утворення якої, на відміну від існуючих підходів, пропонується здійснювати на засадах забезпечення вимог дотримання принципів вибіркової в управлінні ДКП, комплексності державної політики у цій сфері, а також на створенні системи критеріїв диференціації відповідного корпоративного регулювання з боку держави;

дістали подальшого розвитку:

- методичний підхід до обґрунтування критеріїв оцінки діяльності керівників акціонерного товариства та способів їх матеріального стимулювання на основі узагальнення широкого кола форм довгострокового стимулювання вищого керівництва АТ, використання яких пропонується здійснювати за критеріями і показниками, систематизованими на засадах формування збалансованої системи показників оцінки;

- теоретичне обґрунтування змісту завдань державної політики розпорядження ДКП, особливість формування якої полягає у забезпеченні підпорядкованості основних положень цієї політики задачам державного управління та заходів з державного регулювання економіки, реалізація яких пов'язана із володінням та розпорядженням частками державних корпоративних прав у АТ.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що обґрунтовані теоретичні положення та розроблені методичні підходи, викладені в дисертації, доведені до рівня практичних рекомендацій й можуть бути використані уповноваженими представниками держави у АТ залізничного комплексу. Наукові результати дисертаційної роботи, що мають прикладний характер, отримали практичне застосування на підприємствах залізничного комплексу України, що підтверджується відповідними актами і довідками, а саме у ВАТ «Ізюмський тепловозремонтний завод» (довідка № 469-1 від 29.06.2009 р.) впроваджено рекомендації щодо комплексної оцінки ефективності управління державними корпоративними правами. Викладені в дисертації розробки щодо комплексної оцінки ступеня впливу держави як акціонера на корпоративні відносини та результати корпоративного управління використані у роботі Регіонального відділення Фонду державного майна України по Тернопільській області (довідка № 12864-01/Н від 07.06.2009р.). Окремі результати дисертаційної роботи впроваджені у навчальний процес Харківського національного університету радіоелектроніки при викладанні дисциплін «Корпоративне управління» (довідка № 326/09 від 03.10.2009 р.) та Тернопільського національного економічного університету при викладанні дисциплін напряму «Управління державною і комунальною власністю» для слухачів магістратури за

спеціальністю «Адміністративний менеджмент» (довідка № 126-06/222 від 29.07.2009 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові та практичні результати отримано особисто автором і опубліковано у фахових виданнях. В роботах виконаних у співавторстві особистий внесок наведено в списку опублікованих праць за темою дисертації

Апробація результатів роботи. Основні результати дослідження, доповідалися на 3 наукових конференціях: Всеукраїнська науково-практична конференція «Соціально-економічні проблеми розвитку країн з транзитивною економікою» (м. Харків, 2007); Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та шляхи вдосконалення економічних механізмів підприємницької діяльності» (м. Харків, 2009); Всеукраїнська науково-практична конференція «Стратегія розвитку національної економіки в умовах зміни ролі та місця людини в системі суспільного виробництва» (м. Харків, 2009).

Публікації. Основні висновки і результати проведеного дослідження опубліковано у 7 наукових працях обсягом 3,2 ум.-друк. арк., у тому числі у 5 одноосібних статтях у фахових наукових виданнях обсягом 2,2 ум.-друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури з 267 джерел, 7 додатків. Роботу представлено на 243 сторінках машинописного тексту, у тому числі 29 таблиць, з яких 20 таблиць займають 29 повних сторінок; 9 рисунків, з яких 3 рисунки займають 3 повних сторінки; список літератури на 22 сторінках та додатки на 24 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації та ступінь її наукової розробки, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито методи дослідження, відображено наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів.

У першому розділі – «Теоретичні засади управління державними корпоративними правами в акціонерних товариствах» – досліджено сутність, умови та особливості виникнення корпоративних відносин та здійснення корпоративного управління, встановлено роль держави у КВ, дано обґрунтування функцій, форм і методів участі держави як акціонера в управлінні АТ.

Характерною особливістю акціонерної форми організації підприємництва є різноманіття інтересів і цілей учасників процесу корпоративного співробітництва (акціонерів, вищого керівництва АТ та найманого персоналу, кредиторів, споживачів, постачальників, територіальних громад і органів місцевого самоврядування, держави). Проте найбільш складним є сполучення інтересів і цілей, які визначають участь держави як акціонера у корпоративних відносинах (КВ), а також зміст функцій держави в різних сферах КВ.

Обов'язковою умовою здійснення ефективного управління ДКП є вибірковість, що має ґрунтуватися на комплексній і чітко визначеній державній політиці у цій сфері, на прозорій та зрозумілій системі критеріїв диференціації

відповідного корпоративного регулювання, а також на використанні належних і справедливих інструментів представництва держави у КВ. З огляду на це, дисертантом було розроблене власне бачення завдань державного управління та адекватних ним заходів з державного регулювання економіки, погоджених із загальнодержавною стратегією соціально-економічного розвитку (табл.1).

Таблиця 1

Характеристика завдань державного управління (ДУ) та заходів з державного регулювання економіки (ДРЕ) при реалізації державної політики розпорядження ДКП

Завдання ДУ	Зміст відповідних заходів із ДРЕ	Завдання державної політики розпорядження ДКП
Зміцнення економічної та геополітичної безпеки держави	Задоволення потреб у товарах та послугах, необхідних для виконання основних функцій держави	Встановлення стратегічних цілей і пріоритетів держави у корпоративному секторі економіки (КСЕ) Фінансування державних закупівель та видача державних гарантій (ФДЗ та ВДГ)
	Підтримка та розвиток національного виробництва стратегічно-важливих для держави товарів і послуг	Визначення галузевих пріоритетів промислового та науково-технічного розвитку Участь в статутних фондах корпорацій
	Забезпечення повноправної участі національних товаровиробників у світогосподарських відносинах	Державна організаційно-консультативна підтримка (ДОКП) міжрегіональної та міждержавної виробничої кооперації
Забезпечення високої ефективності використання та оптимального розподілу ресурсів при виробництві суспільно-необхідних товарів та послуг (СНТП)	Регулювання рівня виробництва та споживання товарів та послуг	Скорочення бюджетних витрат від передачі виконання державних функцій до приватного сектору Сприяння залученню корпоративних інвестицій (КІ) до проектів виробництва СНТП Отримання належних дивідендів від володіння ДКП у АТ
	Встановлення правил та умов визначення природної ренти	Контроль за дотриманням корпорацією встановлених правил та норм користування природними ресурсами
	Запобігання випуску суспільно небезпечних продуктів, товарів та послуг	Визначення корпоративних пріоритетів розвитку АТ Контроль за дотриманням корпорацією встановлених вимог щодо якості товарів та послуг
	Сприяння впровадженню ресурсозберігаючих технологій виробництва	Сприяння залученню КІ до фінансування проектів впровадження ресурсозберігаючих прогресивних технологій
	Створення належних інституціональних та інфраструктурних умов для забезпечення усталеного соціально-економічного розвитку	Формування належних норм і правил здійснення КВ Встановлення та розподіл компетенцій, прав, обов'язків і відповідальності представників інтересів держави у АТ Запобігання будь-якому заземленню законних прав, інтересів, прагнень учасників КВ Забезпечення інтересів і прав держави як акціонера
Підвищення якості життя населення та покращення здоров'я нації	Створення рівних економічних умов для розвитку всіх форм власності	Сприяння залученню КІ до фінансування проектів створення об'єктів виробничої, транспортної та ін. інфраструктури
	Створення об'єктів інфраструктури для суспільного користування	Акціонерний контроль (АК) з метою забезпечення інтересів споживачів товарів та послуг, суспільства у цілому
	Встановлення правил і норм ринкового ціноутворення	АК з метою забезпечення законних прав та інтересів усіх учасників ринкових відносин на певному ринку
Забезпечення соціальної стабільності, суспільного ладу	Розбудова системи антимонопольного регулювання	АК з метою забезпечення дотримання в діяльності АТ встановлених стандартів безпеки життєдіяльності
	Встановлення державних стандартів безпеки життєдіяльності	Сприяння залученню КІ до фінансування проектів створення об'єктів інфраструктури
	Створення та надання у суспільне користування об'єктів інфраструктури	АК над дотриманням у АТ вимог соціального забезпечення працівників при укладанні та виконанні трудових угод
	Формування системи соціального захисту населення	АК над процесом укладання та змістом трудових угод з метою забезпечення дотримання в діяльності корпорації встановлених соціальних стандартів, забезпечення інтересів трудового колективу корпорації
Забезпечення соціальної стабільності, суспільного ладу	Встановлення соціальних стандартів життєдіяльності	АК з метою забезпечення дотримання норм діючого законодавства в процесі діяльності АТ
	Запобігання виникненню та загостренню трудових конфліктів	Надання суспільству повної і надійної інформації про стан функціонування КСЕ, забезпечення інформаційної прозорості діяльності АТ
	Підтримка законності та правопорядку у економічних відносинах	
	Формування громадської думки, сприяє до вирішення завдань розбудови ринкової системи	

Завдання ДУ	Зміст відповідних заходів із ДРЕ	Завдання державної політики розпорядження ДКП
Підвищення життєвого рівня та доходів населення	Створення системи гарантій зайнятості населення	Участь у розробці галузевих та корпоративних кодексів і норм підприємницької етики
	Формування системи захисту прав і інтересів соціально незахищених верств населення	АК над розробкою та реалізацією в корпорації управлінських рішень в сфері встановлення цін, формування асортименту продукції та ін.
Підвищення культурно-освітнього рівня населення, рівня і обсягу наукових досліджень	Створення системи освіти, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів (ПКПК) для національних товаровиробників	ДОКП діяльності саморегулювальних організацій
		Участь у фінансуванні діяльності галузевих та корпоративних науково-дослідних установ
	Сприяння реалізації галузевих, корпоративних програм ПКПК	
	Визначення пріоритетів і стратегічне планування СІТ у КСЕ	
	Сприяння залученню КІ до фінансування проектів СІТ	
Стимулювання розвитку процесів структурно-інноваційних перетворень (СІТ) національної економіки	ДОКП заходів з структурної оптимізації КСЕ	
	ФДЗ та ВДГ	

У другому розділі - «Формування системи управління державними корпоративними правами в акціонерних товариствах залізничного комплексу України» – розкрито вплив процесів корпоратизації і приватизації державних підприємств на динаміку становлення КВ в Україні, розглянуто організаційно-економічні засади управління ДКП в процесі реформування залізничного комплексу, охарактеризовано сучасний стан нормативно-методичного забезпечення оцінки ефективності управління ДКП.

В галузі транспорту та зв'язку на цей час зосереджено більше 10% корпоративних прав держави в господарських товариствах, управління якими здійснюється уповноваженими державними органами. До складу корпоративних підприємств залізничного комплексу, в статутних фондах яких містяться частки ДКП, належить широке коло суб'єктів господарювання різних видів діяльності, що забезпечували стійке функціонування галузі (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика корпоративних прав держави у статутних фондах акціонерних товариств залізничного комплексу України у 2006-2008 рр.

Орган, уповноважений управляти ДКП у акціонерних товариствах залізничного комплексу	Кількість АТ, у статутному фонді яких містилися ДКП, за розміром державної частки, по роках														
	до 25 % ¹			від 25% до 50% ¹			від 50% до 100%			100%			Усього		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008	2006	2007	2008	2006	2007	2008	2006	2007	2008
Міністерство транспорту та зв'язку України (МТЗУ)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11	12	6	11	12	6
Державна адміністрація залізничного транспорту (ДАЗТ)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	7	1	0	7
Державний департамент зв'язку та інформатизації (ДДЗІ)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	1	0
Фонд державного майна України (ФДМУ)	3	3	3	4	4	4	0	0	0	3	3	3	10	10	10
Регіональне відділення ФДМУ по Донецькій області (РВ ФДМУ)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1
ВАТ «Державна холдингова компанія «Укрвуглепромтранс» (ДХК «УВПТ»)	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0	1	1	1

¹ - включно

В той же час відсутність єдиного організаційно-економічного механізму управління в даній сфері суттєво ускладнює та перешкоджає досягненню узгодженості в роботі підприємств залізничного комплексу. Крім того, як

показали результати проведеного у роботі аналізу результатів діяльності АТ залізничного комплексу, саме недосконалість процедур акціонерного контролю з боку держави часто приводить до погіршення фінансових результатів роботи АТ, обумовлює майже повну відсутність надходжень до державного бюджету дивідендів від володіння ДКП (табл. 3).

Таблиця 3

Результати діяльності акціонерних товариств залізничного комплексу України, в статутних фондах яких містилися частки ДКП, у 2006-2008 рр.

Орган, уповноважений управляти ДКП	Кількість АТ, по роках ¹ , по роках			Доход (виручка) від реалізації продукції (послуг), по роках, тис. грн.			Фінансові результати (прибуток, збиток) від звичайної діяльності, по роках, тис. грн.			Дивіденди від володіння ДКП, по роках, тис.грн.		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008	2006	2007	2008	2006	2007	2008
МТЗУ	11	12	6	1026081	1441284	415196	11958	22808	2535	283	459	142
ДАЗТ	1	0	7	190400	0	1315681	3040	0	33124	0	0	318
ДДЗІ	1	1	0	15341	12225	0	977	1461	0	700	100	0
ФДМУ	10	10	10	445635	402914	495092	-5601	12667	-99901	6485	0	0
РВ ФДМУ	1	1	1	477	340	440	-1115	-360	-928	0	0	0
ДХК «УВПТ»	1	1	1	1751	1079	0	-905	н/в	н/в	0	0	0

¹ – відомості наведені за акціонерними товариствами, які оприлюднили офіційну звітність емітентів

Отже, необхідність розбудови належної системи управління ДКП у АТ залізничного комплексу обумовлюється наступними обставинами.

По-перше, корпоративні підприємства, які здійснюють операційну діяльність, пов'язану із забезпеченням сталого функціонування залізниці, являють собою елемент цілісного залізничного комплексу, від збереження коопераційних зв'язків між складовими якого в значній мірі залежить не тільки ефективність функціонування галузі, але й безпека пасажирських і вантажних перевезень. По-друге, в розпорядженні держави знаходяться значні за обсягами (такі, що дають права корпоративного контролю) пакети ДКП, управління сукупністю яких обов'язково має здійснюватися на засадах формування єдиної стратегії розвитку галузі, узгодженої з державними пріоритетами СЕР (з урахуванням не тільки галузевих, але й територіальних аспектів розміщення та функціонування залізничного комплексу). По-третє, діяльність багатьох АТ пов'язана із виконанням стратегічних завдань загальнодержавного характеру, що часто унеможливує передачу повноважень з управління даними об'єктами до суто приватних власників. По-четверте, наявні умови функціонування комплексу ЗТ обумовлюють низький рівень інвестиційної привабливості багатьох підприємств галузі, що, зокрема, підтверджується досить низьким рівнем попиту на відповідні пакети акцій які пропонувалися до продажу у 2008-2009 рр.

Таким чином, розбудова системи управління ДКП у АТ, стрижневим елементом якої має стати створення системи оцінки ефективності розпорядження ДКП, являє собою один з найбільш відповідальних етапів реформування залізничного комплексу. Реалізація заходів із структурної перебудови залізничного транспорту має сприяти досягненню цілей реформування, а також вирішенню найважливіших проблем розвитку галузі. Результати аналізу варіантів вибору організаційно-правових форм господарювання наведено у табл. 4.

Характеристика варіантів вибору організаційно-правової форми єдиного суб'єкта господарювання (ЄСГ) в процесі реформування залізничного транспорту в Україні

Параметри вибору	Характеристики варіантів вибору організаційно-правової форми ЄСГ		
	державне підприємство (ДП)	державна акціонерна компанія (ДАК), акції якої належатимуть тільки державі	державний концерн (ДК)
Характеристика організаційно-правової форми	Суб'єкт господарювання, створений компетентним державним органом на основі державної власності для задоволення суспільних потреб шляхом здійснення виробничо-господарської та ін. діяльності	Акціонерне товариство, державна частка у статутному фонді якого перевищує 50% чи становить величину, яка забезпечує державі право вирішальний вплив на господарську діяльність АТ	Статутне об'єднання підприємств (організацій) на основі їх фінансової залежності від одного або групи учасників об'єднання, з централізацією функцій науково-технічного і виробничого розвитку та ін.
Організаційна структура управління	Централізована, лінійно-функціональна	Децентралізована, дивізійна (холдингова)	Децентралізована (частково), вертикально-інтегрована
Процедури утворення ЄСГ	Приєднання	Корпоратизація, злиття-поглинання	Злиття-поглинання, асоціація
Учасники процесу утворення ЄСГ	Залізничні та окремі допоміжні підприємства залізничного транспорту (ЗТ)	Залізничні; допоміжні підприємства ЗТ; підприємства, діяльність яких пов'язана із ресурсним забезпеченням ЗТ	Залізничні; допоміжні підприємства ЗТ; підприємства, діяльність яких пов'язана із ресурсним забезпеченням ЗТ
Тип контролю держави над діяльністю ЄСГ	Адміністративний	Корпоративний	Фінансовий, адміністративний
Спосіб представництва інтересів держави в управлінні ЄСГ	Пряме керівництво оперативною діяльністю	Представництво у вищих органах управління ДАК	Координація спільної діяльності; пряме керівництво певними сферами розвитку ДК
Умови доступу перевізників різних форм власності до інфраструктури ЗТ	Обмежені, дискримінаційні	Недискримінаційні (на рівноправній основі)	Частково обмежені (преференції учасникам концерну)
Розмежування функцій державного управління і господарських функцій	Відсутнє	Повне	Часткове (збереження окремих функцій державного регулювання)
Наявність повноважень з утворення дочірніх підприємств (ДП)	Відсутні	Наявні	Наявні
Розмежування інфраструктурних функцій і перевізної діяльності	Відсутнє	Повне	Часткове (збереження певних інфраструктурних функцій)
Потенційні джерела залучення інвестицій для фінансування розвитку ЗТ	Державний бюджет (ДБ), власні кошти ДП, банківське кредитування під державні гарантії (БКДГ)	Емісія акцій та облігацій (за умови згоди держави на приватизацію), ДБ, власні кошти ДАК, БКДГ	ДБ, власні кошти підприємств – учасників концерну, БКДГ
Централізація функцій і процедур фінансового управління (ФУ)	Повна	Децентралізація фінансового управління (збереження окремих бюджетів ДП)	Часткова децентралізація ФУ (із збереженням централізованого фінансового контролю)
Відповідність до вимог Концепції Державної програми реформування ЗТ	Не відповідає	Відповідає	Відповідає
Відповідність до вимог забезпечення цілісності єдиного комплексу ЗТ	Не відповідає	Відповідає	Відповідає
Відповідність до вимог Європейського транспортного законодавства	Не відповідає	Відповідає	Відповідає

Стабільність і безпечна робота залізничного транспорту забезпечуватиметься за рахунок послідовності і еволюційності змін, а також на засадах поступового акумулювання обсягів інвестицій, необхідних для технічного переозброєння і модернізації галузі.

У третьому розділі «Методичні засади удосконалення системи управління державними корпоративними правами в акціонерних товариствах залізничного комплексу» – визначено структуру системи управління ДКП та встановлено особливості прийняття управлінських рішень щодо розпорядження ДКП, розроблено методичні рекомендації щодо формування збалансованої системи показників ефективності управління ДКП та якості виконання представницьких функцій, обґрунтовано методичний підхід щодо використання довгострокових програм стимулювання вищого керівництва АТ.

Управління ДКП являє собою складний циклічний процес надання свідомого і цілеспрямованого управлінського впливу держави та уповноважених нею органів на частки участі, які належать державі у статутних фондах АТ, а також на правила і умови володіння, користування та розпорядження цими частками. Управління ДКП здійснюється на загальноправових засадах корпоративного контролю, що витікають з обсягу та структури ДКП, а також виникають відповідно до діючих інститутів регулювання корпоративних відносин.

Функціонування складової кадрового забезпечення в системі представництва інтересів держави у АТ передбачає виконання низки складних управлінських завдань з планування й підбору кандидатів, навчання та підвищення кваліфікації представників держави (ПД) та уповноважених осіб (УО), оцінки управлінської діяльності, мотивації та стимулювання ПД та ін. (рис.1). Провідне місце у комплексі цих завдань посідають насамперед визначення ефективності управління ДКП та оцінка якості виконання розпорядницьких функцій представниками держави, а також навчальна підготовка ПД та УО.

Оцінка результативності управління ДКП являє собою процес визначення ступеню використання в корпоративному управлінні АТ уповноваженими особами прав і можливостей, що надаються через володіння державою пакетами акцій, щодо досягнення заздалегідь встановлених цілей у сфері виконання загальнодержавних функцій на ґрунті якісного виконання зазначеними уповноваженими особами покладених на них обов'язків. Загальним підґрунтям для здійснення оцінки ефективності управління ДКП є ситуаційно-цільовий підхід, який визначається зіставленням фактичних результатів діяльності АТ, отриманих за участю ПД та УО, з попередньо визначеними цілями держави, прийнятими на основі вивчення стану широкого кола факторів і чинників, що в певних ситуаціях визначають передумови розвитку АТ. Оцінку ефективності використання державного майна у вигляді часток ДКП у статутних фондах АТ у роботі запропоновано виконувати на основі використання методики укладання збалансованої системи оцінних критеріїв ефективності.

Для узагальнення оцінки результативності управління ДКП в роботі було

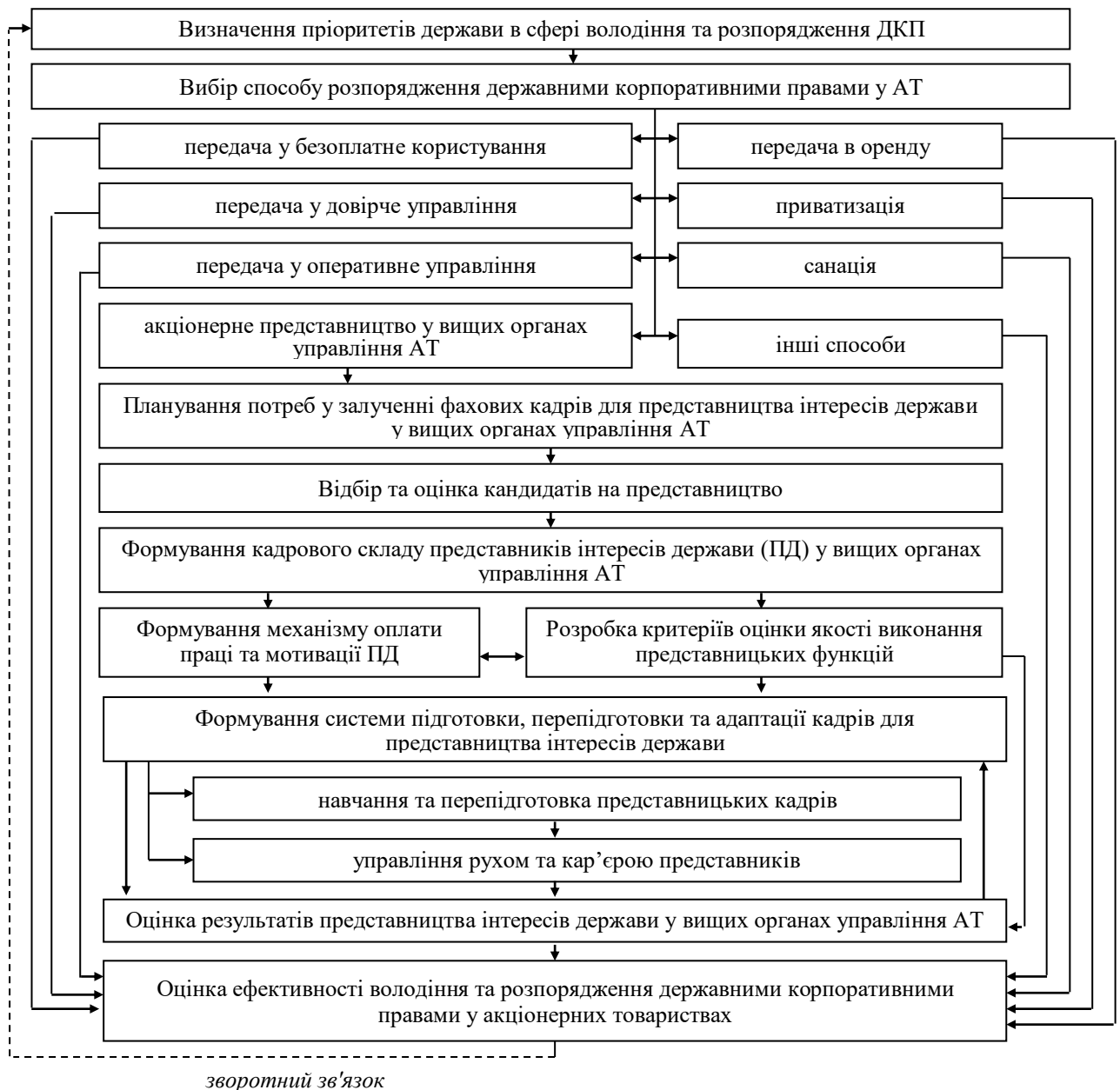

Рис. 1. Послідовність кадрового забезпечення управління ДКП у АТ

запропоновано використання узагальнюючого показника, розрахованого як таксонометричний коефіцієнт. Розрахунок зазначеного показника пропонується здійснювати на ґрунті узагальнення наступних j -х показників: для оцінки результатів досягнення загальнодержавних цілей – обсяги виготовлення продукції (надання послуг) для підприємств залізничного транспорту (X_{i1}), рівень завантаження виробничої потужності при виготовлення продукції (надання послуг) для підприємств залізничного транспорту (X_{i2}), вартість основних фондів екологічного характеру – багаторічні насадження, капітальні витрати на поліпшення земель (X_{i3}), обсяги інвестицій у реалізацію інноваційних заходів природоохоронного призначення (X_{i4}), витрати на утримання об'єктів житлово-комунального соціально-культурного призначення (X_{i5}); для оцінки результатів досягнення соціальних цілей – чисельність працівників (X_{i6}), середня заробітна плата одного працівника (X_{i7}), обсяги заборгованості з виплати заробітної плати

(X_{i8}), забезпечення наступних витрат на додаткове пенсійне забезпечення (X_{i9}), забезпечення матеріального заохочення (X_{i10}); для оцінки результатів досягнення комерційних (економічних) цілей – обсяги виплати дивідендів на частки ДКП (X_{i11}), рентабельність операційної діяльності (X_{i12}), обсяги податкових виплат та обов'язкових платежів (X_{i13}), обсяги інвестицій у розвиток виробничої бази АТ (X_{i14}), обсяги виплат штрафних санкцій (X_{i15}). У таблиці 5 наведені результати розрахунків значення узагальнюючих показників результативності управління ДКП в деяких АТ залізничного комплексу.

Таблиця 5

Узагальнюючі показники результативності управління ДКП в окремих АТ залізничного комплексу України у 2006-2008 рр.

Назва ВАТ	Значення показника результативності управління ДКП, по роках			Зміни відносно попереднього року, по роках	
	2006	2007	2008	2007	2008
Львівський локомотиворемонтний завод	0,525	0,615	0,631	0,090	0,016
Ізюмський тепловозоремонтний завод	0,387	0,281	0,218	-0,106	-0,063
Запорізький електровозоремонтний завод	0,348	0,435	0,502	0,087	0,067

Складність взаємовідносин між акціонерами та найманими вищими керівниками є причиною створення й використання відповідно довершених форм погодження інтересів цих груп учасників КВ. До складу основних форм довгострокового стимулювання вищого керівництва АТ в роботі було віднесено такі: надання опціонів на купівлю акцій з фіксованою вартістю придбання; надання акцій, обмежених у обігу; розподіл частки прибутків від зростання курсової вартості акцій; надання акцій-«фантомів» та інших сурогатних форм винагородження; впровадження програм колективного і довгострокового преміювання, відкладених виплат; надання додаткового соціального та пенсійного забезпечення; додаткові виплати при достроковому розірванні контракту. Для вітчизняних АТ залізничного комплексу в умовах реформування галузі найбільш прийнятним виглядає використання таких форм стимулювання працівників, як акції, обмежені у обігу, та акції-«фантоми», а також програми довгострокового преміювання. Для обґрунтування розміру виплат за програмами стимулювання вищого керівництва у роботі пропонується використовувати узагальнюючий показник результативності управління ДКП, систематизований на засадах формування збалансованої системи показників оцінки.

ВИСНОВКИ

У дисертації було отримано сукупність наукових результатів, які вирішують актуальне науково-практичне завдання удосконалення теоретико-методичних засад управління державними корпоративними правами в акціонерних товариствах сучасного залізничного комплексу України. Проведене дослідження дозволило дійти наступних висновків.

1. Корпоративні відносини являють собою цілісний комплекс різних видів взаємодії, що регулюються соціально-економічними нормами інституціонального походження, між учасниками КВ, кожен з яких має чітко визначену власну

соціально-економічну позицію та відіграє певну власну соціально-економічну роль у процесі корпоративного співробітництва. Головною передумовою виникнення та найважливішим фактором розвитку корпоративних відносин у акціонерних товариствах є встановлення загальноновизнаних та справедливих правил КВ, забезпечення високого рівня довіри між учасниками.

2. Специфіка управління ДКП в ринковому середовищі обумовлюється наявним протиріччям між, з одного боку, виконанням державних регулятивних і контрольних функцій у економічних відносинах та, з іншого, з реалізацією прав держави як співвласника (акціонера). Обов'язковою умовою здійснення ефективного управління ДКП є вибірковість в управлінні державними корпоративними правами, що має ґрунтуватися на визначенні завдання державного управління та заходах з державного регулювання економіки, погоджених із загальнодержавною стратегією соціально-економічного розвитку.

3. Відсутність єдиного організаційно-економічного механізму управління ДКП суттєво ускладнює та перешкоджає досягненню узгодженості в роботі АТ, що забезпечують функціонування залізничного комплексу, а також призводить до погіршення фінансових результатів роботи АТ та відсутності належних надходжень дивідендів від володіння ДКП до державного бюджету. Тому успішність здійснення реформаторських процесів, а згодом і ефективність функціонування реформованої галузі залежить насамперед від рівня організації КВ та від довершеності процедур моніторингу і оцінки ефективності корпоративного управління АТ, статутні фонди яких містять частку державної участі.

4. Розподіл відповідальності за представництво інтересів держави повинен відповідати загальним цілям держави у корпоративному секторі, а також має ґрунтуватися на погодженні індивідуальних цілей і мотивації уповноважених представників із загальнодержавними інтересами. Корпоративно-дивідендна політика держави стосовно ДКП, а також застосування певних інструментів державного впливу на корпоративні відносини у АТ також мають ґрунтуватися на заздалегідь встановлених і чітких цілях володіння певними частками участі, а також має бути забезпеченою володінням відповідними пакетами акцій АТ.

5. Структурна побудова системи ДКП обов'язково має відповідати вимогам цілісності і погодженості, тобто оцінюватися за усім комплексом результатів функціонування об'єктів державної власності. Виконання повножень представництва інтересів держави у КВ обов'язково має забезпечуватися відповідним складним мотиваційним комплексом зацікавленості представників держави у підвищенні ефективності використання державного майна. Управління ДКП являє собою складний циклічний процес надання свідомого і цілеспрямованого управлінського впливу держави та уповноважених нею органів на частки участі, які належать державі у статутних фондах АТ, а також на правила і умови володіння, користування та розпорядження цими частками.

6. Оцінка ефективності управління ДКП являє собою процес визначення (на засадах застосування ситуаційно-цільового підходу) ступеню використання

уповноваженими державою особами повноважень і можливостей, що надаються через володіння державою частками корпоративних прав у АТ, щодо досягнення заздалегідь встановлених цілей у сфері виконання загальнодержавних функцій на ґрунті якісного виконання зазначеними уповноваженими особами покладених на них управлінських та представницьких обов'язків.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Куркін А.М. Реалізація завдань державного регулювання економіки при розпорядженні корпоративними правами в акціонерних товариствах у постприватизаційний період / Куркін А.М. // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. Випуск №246. Том 3 – Дніпропетровськ. Дніпропетровський національний університет – 2008. – с. 763-769.

2. Куркін А.М. Кадрове забезпечення представництва інтересів при розпорядженні державними корпоративними правами в акціонерних товариствах / Куркін А.М. // Економіка промисловості. – Науково промисловий журнал, Донецьк – 2008. – №3(42).–121-768.

3. Куркін А.М. Методи корпоративного управління підприємством залізничного транспорту / Куркін А.М. // Вісник економіки транспорту та промисловості – Українська державна академія залізничного транспорту. – 2007. – №12 (20). – с.154-163.

4. Українська Л.О. Управління корпорацією і структури власності: взаємозв'язок та особливості / Українська Л.О., Куркін А.М. // Управління розвитком. – Харківський національний економічний університет – 2007. – №8. – с.128-129.

Особистий внесок здобувача: обґрунтування принципів формування, структури та послідовності побудови системи управління ДКП.

5. Куркін А.М. Єдність та розбіжність трактування категорій корпоративного управління / Куркін А.М. // Вісник Академії митної служби України – 2007. – №3. – с-48.

6. Куркін А.М. Форми довгострокового стимулювання вищого керівництва корпорації / Куркін А.М. // Економіка «Вчені записки». – Київ. Університет економіки та права «КРОК» – 2009 – №9. – с.195-206.

7. Тимофеев В.А. Об одной процедуре экономико-экологического мониторинга в условиях случайного действия внешней среды / Тимофеев В.А., Левченко Л.В., Куркин А.Н. // Управління розвитком. – Харківський національний економічний університет – 2007 №7, с 101-102.

Особистий внесок здобувача: розробка комбінованого алгоритму контролю та моніторингу на основі рекурентного методу найменших квадратів.

АНОТАЦІЯ

Куркін А.М. Управління державними корпоративними правами в акціонерних товариствах залізничного комплексу. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) – Українська державна академія залізничного транспорту. – Харків, 2010.

Виявлено особливості виникнення корпоративних відносин в акціонерному товаристві (АТ). Визначено форми і методи участі держави у корпоративному управлінні. Розкрито вплив корпоратизації і приватизації державних підприємств на динаміку корпоративних відносин в Україні. Здійснено оцінку ефективності управління державними корпоративними правами (ДКП), визначено структуру системи управління ДКП та особливості прийняття управлінських рішень щодо розпорядження ДКП. Запропоновано систему показників ефективності управління ДКП в АТ. Розроблено методичні рекомендації щодо оцінки виконання представницьких функцій, обґрунтовано методичний підхід щодо використання довгострокових програм матеріального стимулювання вищого керівництва АТ.

Ключові слова: акціонерне товариство, корпоративне управління, ефективність, державні корпоративні права, залізничний комплекс.

АННОТАЦИЯ

Куркин А.Н. Управление государственными корпоративными правами в акционерных обществах железнодорожного комплекса. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности) – Украинская государственная академия железнодорожного транспорта, Харьков, 2010.

В диссертации исследованы условия, предпосылки и особенности возникновения корпоративных отношений (КО) в акционерном обществе (АО). Установлена роль государства в КО, обобщены теоретические подходы к организации корпоративного управления акционерным обществом. Обосновано, что главной предпосылкой возникновения и важнейшим фактором развития корпоративных отношений в АО является установление общепризнанных и справедливых правил КО, обеспечение высокого уровня доверия между их участниками. Определены формы и методы участия государства как акционера в корпоративном управлении. Установлено, что цели управления государственными корпоративными правами формируются на стратегическом и текущем уровне управления с учетом прогнозов перспектив, с одной стороны, изменений государственных потребностей в результатах деятельности АО, а, с другой, с учетом потенциала развития общества, в уставном капитале которого присутствует государственная доля. Обосновано, что совершенствование кадрового обеспечения представительства акционеров в корпоративных отношениях является важнейшим условием, обеспечение которого прямо определяет выбор форм и методов практической реализации интересов собственников в реализацию конкретных действий по повышению уровня эффективности производства в АО.

Изучено влияние процессов корпоратизации и приватизации государственных предприятий на динамику становления корпоративных отношений в Украине. Исследованы организационное и нормативно-методическое обеспечения

управления государственным корпоративными правами (ГКП). Дана оценка эффективности управления государственными корпоративными правами в АО железнодорожного комплекса. Установлено, что структурное построение системы ГКП должно отвечать требованиям целостности и согласованности.

Определено, что управление ГКП представляет собой сложный циклический процесс сознательного и целенаправленного управленческого воздействия государства и уполномоченных им органов на доли участия, которые принадлежат государству в уставных фондах акционерных обществ, а также на правила и условия владения, пользования и распоряжения этими долями. Управление государственными корпоративными правами осуществляется на общеправовых основах корпоративного контроля, которые вытекают из объема и структуры ГКП, а также возникают соответственно нормам действующих институтов регулирования корпоративных отношений.

Обоснована структура системы управления ГКП и установлены особенности принятия управленческих решений при распоряжении государственными корпоративными правами. Разработаны методические рекомендации по формированию сбалансированной системы оценки эффективности управления ГКП и качества выполнения представительских функций лицами, уполномоченными государством. Обоснован методический подход к разработке и внедрению долгосрочных программ стимулирования высшего руководства акционерных обществ железнодорожного комплекса Украины.

Ключевые слова: акционерное общество, корпоративное управление, эффективность, государственные корпоративные права, железнодорожный комплекс.

ANNOTATION

Kurkin A.M. *Management of the state corporate equity in joint-stock companies of the railway sector.- Manuscript*

Dissertation for a scientific degree of Candidate of Science in Economics by specialty 08.00.04 – economics and management of enterprises (by types of economic activity). Ukrainian State Academy of Railway Transport, Kharkiv, 2010.

The features of corporate relations in the joint-stock company (JSC) have been studied. The forms and methods of state participation in corporate government have been defined. The impact of corporatization and privatization of state enterprises on the dynamics of corporate relationships in Ukraine has been explored. The estimation of the effectiveness of state corporate equity (SCE) has been worked out, the structure of management system of SCE and particular management decisions regarding disposal of SCE have been determined. The system of effectiveness management indexes of SCE in the JSC has been proposed. Methodological recommendations of assessing the performance of the representative functions have been worked out and the methodical approach of using long material incentives of top management in JSC has been justified.

Key words: joint-stock company, corporate management, effectiveness, state corporate rights, railway sector.